

Veresné Dr. Kiss Zsófia¹ – Dr. Pataki László² – Dr. Baranyi Aranka³

A lakástámogatási rendszer és a demográfia kapcsolata hazánkban

ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásunk központi kérdése annak vizsgálata, hogy a hazai lakáspolitikai ösztönzők működését miként értékelik az általunk végzett primer kutatás keretében megkérdezett válaszadók. A kutatási eredmények bemutatásának előzményeként áttekinítettük a lakásépítés, lakásvásárlás ösztönzésére bevezetett hazai intézkedések körét az elmúlt évtizedekben, majd megvizsgáltuk a demográfiai adatok alakulását. A lakás vásárlás/ építés támogatása valamennyi kormány működése esetén prioritást élvező terület volt. A népességszám változása az elmúlt évtizedekben érdemi gyarapodást nem mutat, azonban úgy is értelmezhetjük ezen folyamatot, hogy amennyiben nem lennének ösztönző elemek a rendszerben akkor még nagyobb csökkenés következne be a népességszámot illetően. Hipotéziseink egyike, hogy a lakásépítést/vásárlást támogató rendszerek hatására érdemi növekedés következett be az élveszületések számában.

Kulcsszavak: népesség, demográfia, lakástámogatási rendszer, szociális ösztönzők, primer kutatás

Jel-kód: J10, J11

BEVEZETÉS

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 25. cikke rögzíti, hogy „minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, ezen belül élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi ellátáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz”. Magyarország Alaptörvénye hangsúlyozza a lakhatás kérdésének fontosságát, kimondja a XXII. cikkben, hogy „az állam jogi védelemben részesíti az otthont. Az Alaptörvénnyel összhangban a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény preambuluma is leszögezi, hogy a családok védelme és a családok jólétének erősítése többek között az állam feladata. Tanulmányunkban bemutatjuk a hazai családpolitikai rendszer egyik fő elemének, a lakástámogatásoknak a fejlődéstörténetét a rendszerváltástól napjainkig. Mivel a közvélemény és a szakirodalom többségi álláspontja szerint a hazai gyermekvállalási kedv szempontjából meghatározóak a lakhatási körülmények, így a családtámogatás összetett eszközrendszeréből elsődlegesen a lakáspolitikára szűkítettük a vizsgálat fókuszát. (Lentner et al. 2017) A kutatási cél megvalósítása érdekében szekunder és primer adatok vizsgálatára került sor egy és többváltozós statisztikai módszerek alkalmazásával. A statisztikai adatok elemzése során röviden felvázoltuk hazánk demográfiai helyzetét és arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a lakáshelyzet alakulása hogyan befolyásolta az élveszületések számát. A primer kutatá-

sunk fő célja annak feltérképezése, hogy az általunk megkérdezett válaszadók véleményét, szándékát megismerjük a lakásépítés, lakásvásárlás támogatási rendszerével kapcsolatban.

MÓDSZER

Az adatgyűjtés egyrészt szekunder adatok feltárása, másrészt primer adatgyűjtés keretében valósult meg, melynek módszere kérdőíves kutatás volt. A megkérdezettek körét elsősorban azon válaszadók képezték, akik érdeklődnek a hazai lakástámogatási rendszer elemei iránt, vagy korábban igénybe vették ezeket a lehetőségeket. A kérdőív összesen 18 kérdésből állt, melynek kitöltése 2024. április 8-án kezdődött és egy hónapig volt elérhető. A kérdőív kitöltése teljesen anonim volt, a személyiségi jogok és a vonatkozó GDPR előírások betartásával. A kérdőív közvetlen módon 300 emberhez jutott el, az értékelhető kérdőívek száma 112 db volt. Az adatokat SPSS programcsomag segítségével elemeztük, a változók közötti összefüggés vizsgálatára a keresztábra elemzési módszert választottuk. Az elemzés során a Cramer's V együtthatóval és a Pearson féle korrelációval összefüggésben végeztük az adatok értékelését. (Sajtos-Mitev, 2007)

- A kutatásunk során megfogalmazott két hipotézishipotézis:
Az élve születések száma 2013-2023 között jelentősen nőtt.
- hipotézis: A válaszadók számára a gyermekvállalás szempontjából az állami juttatások, különösen a lakástámogatások nagysága meghatározó.

EREDMÉNYEK

Az 1990. májusában megtartott parlamenti választások időpontjára a magyar családtámogatási rendszer európai viszonylatban is kiemelkedő volt, mind a GDP-hez viszonyított arányát (4,32 %), mind a szociális juttatásokon belül elfoglalt arányát tekintve, ekkorra kialakult a rendszer minden fontosabb eleme: a családi pótlék, GYES, GYED, terhességi-gyermekágyi segély (TES), anyasági segély (Gábos, 2000). A lakossági hitelezés piacán az üzletágban régóta működő OTP és a takarékszövetkezetek mellett öt bank nyújtott lakáshitelt. Az OTP hitelei a kilencvenes évek elején még a lakások értékének átlagosan egyharmadát fedezték, az új építésre adott hitelek a lakások értékének átlagosan 6-7 %-át finanszírozták (Hegedűs-Várhegyi, 1999). Megjelentek a piacon új finanszírozási módok, mint például a halasztott törlesztésű hitel, később a lakástakarékpénztárak, elterjedt a lakás lízing konstrukció. Ami a lakáshiteleket illeti, 1989-ig a hosszú lejáratú lakáshitel rendszer volt érvényben, amely alacsony és fix kamatokkal (1,5-3%) nyújtott támogatást az ügyfelek részére. Ezt követően 1993-ig a törlesztési támogatás volt érvényben, amely új lakás építésére vagy vásárlására a korábbi kedvezményes kölcsönök helyett piaci kamatozású vagy úgynevezett törlesztési támogatásos hitelt biztosított. Ennek szabályait a lakáscélú támogatásokról szóló 106/1988. (XII. 26.) MT rendelet szabályozta. 1999-től jelentős változás

¹ Jogi szakértő, Nemzeti Rendezvényszervező Ügynökség Nonprofit Zrt. Budapest

² Egyetemi docens, PhD, Neumann János Egyetem, pataki.laszlo@nje.hu; ELTE TáTK Savaria Egyetemi Központ

³ Egyetemi docens, PhD, Soproni Egyetem

volt, hogy a lakásonként megfizetett áfa 60 %-ig adóvisszatérítési támogatás járt, amely legfeljebb 400 ezer forintig terjedhetett (Lakner, 2003). A 2000. év jelentős fordulatot hozott a lakáspolitikában, mivel a kormány új lakáspolitikai programot hirdetett meg: elsősorban a lakáshitelezésre és az önkormányzati bérlakásépítés elősegítésére fókuszálva. Elindult a Széchenyi Terv keretében a Nemzeti Lakásprogram, amely új és korszerű lakások építését, a lakások számának növekedését, a meglévő lakások korszerűsítését és a lakáshitelezés fellendülését kívánta szolgálni (Farkas-Hegedűs-Székely, 2004). A lakáshitelezést elősegítő „programok” közül az egyik a jelzáloglevéllel finanszírozott hitelek kamattámogatása, a másik a kiegészítő kamattámogatás volt.

Személyi jövedelemadó kedvezmények, mint lakáspolitikai eszközök

A kamattámogatásokon kívül adókedvezmények is említésre méltóak. A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény rendelkezése alapján a magánszemélyeknek az ingatlan és vagyoni értékű jog átruházásából származó jövedelem után az adó mértéke 20 százalék volt, amelyből visszajárt (vagy nem kell azt megfizetnie) az ingatlan és vagyoni értékű jog átruházásából származó jövedelem azon része utáni adót (*lakásszerzési kedvezmény*), amely összeget saját maga vagy lakást szerző hozzátartozója részére a jövedelem megszerzésének időpontját megelőző 6 hónapon, és az azt követő 48 hónapon belül lakáscélú felhasználásra fordított.

Lakásépítési kedvezmény, vagy más néven „szocpol” kedvezmény

A 2001. február 1. napjától hatályos 12/2001. (I. 31.) Korm. rendelet vezette be a lakásépítési kedvezményt, amelynek összege gyermekenként 200 ezer forint volt, a szerződés megkötésének időpontjában meglévő második és harmadik gyermek után pedig gyermekenként egy millió forint. 2001. augusztus 1. napjától már a kétgyermekesek is felvehették ezt az összeget (korábban csak a három- és többgyermekesek juthattak hozzá a támogatáshoz), majd 2002. december 1-jével lépett hatályba a lakáscélú állami támogatásokról szóló 12/2001. (I. 31.) Korm. rendelet módosításáról szóló 229/2002. (XI. 7.) Korm. rendelet, amely felemelte a támogatás összegét első gyermek után 500 ezer forintra, a második és harmadik gyermek után gyermekenként másfél millió forintra, a negyedik gyermek után 500 ezer forintra, minden további gyermek esetében 200 ezer forintra. 2004. április 1. napjától a támogatás összege emelkedett: az első gyermek után 800 ezer forintra, a második és harmadik gyermek után gyermekenként másfél millió forintra, a negyedik gyermek után 800 ezer forintra, minden további gyermek esetében 200 ezer forint vissza nem térítendő lakástámogatási kedvezményt lehetett igénybe venni új lakás építése esetén. A kedvezmény összege lakás átalakítás és bővítés esetében az első gyermek után 400 ezer forint, a második és harmadik gyermek után gyermekenként 600 ezer forint, a negyedik gyermek után 400 ezer forint, minden további gyermek esetében 100 ezer forint volt.

Lakáscélú kamattámogatások

A lakáscélú támogatásokról szóló 106/1988. (XII. 26.) MT rendelet módosításáról szóló 1/2000. (I. 14.) Korm. rendelet szerinti kamattámogatást azok a fiatal házaspárok vehették igénybe, akik az első közös lakásukat kívánták megszerezni, valamint a három vagy több gyermeket nevelő házaspárok vagy magán-

személyek, illetőleg a harmadik gyermeküknek a törlesztés első három évén belüli megszületését vállaló, két gyermeket nevelő házaspárok. Az új lakás építése, vagy vásárlása céljából, a vételár megfizetéséhez legfeljebb 8 millió forint összegű hitelintézeti kölcsön kamatainak kiegyenlítéséhez az állam 10 évig nyújtott támogatást, azonban az adós által megválasztható futamidő maximum 35 év lehetett. Fiatal házaspár alatt az 1/2000. (I. 14.) Korm. rendelet azokat a házaspárokat értette, akik esetében a kölcsön (adásvételi) szerződés megkötése időpontjában egyikük sem töltötte be a 35. életévét. A felvehető legmagasabb hitelösszeg 8 millió forint volt.

Lakástakarékpénztárak szerepe a lakásfinanszírozásban

A lakástakarékpénztári konstrukció összetett termék, eredeti formájában az alábbi részekből állt:

- az ügyfél rendszeres megtakarításaiból,
- az adott évben befizetett betétekre évente jóváírt 30%-os, de maximált összegű állami támogatásból és az ezekre jóváírt kamatból, valamint
- a megtakarítási idő lejártát követően a rendkívül olcsó, fix kamatozású forint alapú lakáshitelből (Horváthné-Mátó 2011).

A lakástakarékpénztárakról szóló 1996. évi CXIII. törvény 22. §-a rögzítette, hogy az állami támogatás éves mértéke a lakás előtakarékoskodó által az adott megtakarítási évben a lakástakarékpénztárnál betétként elhelyezett összeg 30 % százaléka, legfeljebb azonban megtakarítási évenként 36 ezer forint. 2004. május 1-jétől az állami támogatás éves mértéke a megtakarított összeg 30%-a, legfeljebb évi 72 ezer forint lett. A 2018. évi LXIII. törvény megszüntette a hatálybalépése után megkötött szerződésekre vonatkozóan az állami támogatást. Ezzel sokan úgy vélték, a konstrukció létjogosultságát veszítette, azonban az új feltételek mellett is piacon maradó Fundamenta mellé az OTP és az Erste Bank is felzárkózott saját termékével.

Lakáspolitikai 2005-2009 között

A lakáspolitikát a 2005-2009 közötti időszakban elsősorban a támogatás feltételeinek korrigálása és javítása jellemezte (lakáshitelek támogatásának visszafogása, a panelprogram folytatása, Fészekrakó program), amelyet sikerült elérni a lakástakarék támogatásával, a „szocpol” mértékének megemelésével. 2005-ben bevezetésre került a Fészekrakó Program és 2004 után a devizahitel is egyre elterjedtebbé vált (Lentner et al 2017, Hegedűs 2010).

2006-tól egy újabb programmódosítás eredményeként elindult az Új Magyarország Fejlesztési akcióterv. Előterbe került a bérlakás piac bővítésének szándéka, és egy energiahatékonyabb lakásállomány kialakítása. Az Új Magyarország Lakásfelújítási Program keretében megújult és kibővült állt rendelkezésre 2008. februárjától a „Panelprogram”. (Csermák 2011)

A lakáspolitikában 2009 után

A lakáspolitikában 2009 után váratlan fordulat következett be. A gazdasági válság és az ezzel összefüggő devizahitelek forint árfolyamcsökkenése nem várt hatást gyakorolt a lakástámogatási rendszerre is, amelynek hatására a támogatási formák rendszere egyre szűkösebbé vált és sok támogatási forma fel függesztésre került. Ennek következtében a lakás piac beszűkült és az ingatlanpiacon a lakások piaci értéke csökkenni kezdett. A devizahitelek a forint és az euró, és főleg a forint és a sváj-

ci frank egymáshoz viszonyított árfolyamváltozása sok háztartásban problémát idézett elő. (Horvátné Kőkény–Mátó 2011). A gazdasági válság következtében sokan elhalasztották a lakásvásárlást a bizonytalan jövő, a bizonytalan munkahely, a jövedelemcsökkenés és az önerő hiánya, valamint a hitelintézeti feltételek szigorítása miatt. 2012-től bevezetésre került az árfolyamgát, amely az adósok számára a rögzített árfolyamon történő törlesztést tette lehetővé. Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény hatályba lépésével a pénzügyi intézmények kötelesek lettek a deviza vagy devizaalapú fogyasztói jelzálogkölcsönszerződés havonta esedékessé váló törlesztőrészletét, valamint a devizában megállapított bármilyen költség, díj vagy jutalék forintban meghatározott összegét a fordulónaptól forintösszegre átváltani. A Nemzeti Eszközkezelő Zrt.-t abból a célból hozták létre, hogy a szociálisan leginkább rászorult hiteladósokat segítsék azzal, hogy bizonyos feltételek fennállása esetén az adósok lakóingatlanát megvásárolja, majd az adós maradhatott saját lakásában bérlőként.*

A Családok Otthonteremtési Kedvezménye (CSOK)

A Családok Otthonteremtési Kedvezményét 2016-ban vezette be a kormány, amelynek célja a fiatal családok lakáshoz jutásának elősegítése és a családalapítás ösztönzése volt. Jogi kereteit az új lakások építéséhez, vásárlásához kapcsolódó lakáscélú támogatásról szóló 16/2016. (II.10.) Korm. rendelet és a használt lakásvásárláshoz, bővítéshez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről szóló 17/2016. (II.10.) Korm. rendelet (a továbbiakban együttesen: CSOK rendeletek) adják. A gyermekvállalás és gyermeknevelés támogatása, a családok új lakáshoz jutásának elősegítése és az új lakások építésének ösztönzése érdekében az új CSOK rendeletben meghatározott feltételekkel Magyarország területén új lakás építéséhez vagy vásárlásához vissza nem térítendő állami támogatás, adó-visszatérítési támogatás és többgyermekes családok otthonteremtési kamattámogatása vehető igénybe a családok számára a gyerekszám és a család jövedelmi viszonyai alapján (új CSOK rendelet 1. §-a). 2016-tól kezdődően megnőtt a családi adókedvezmény és a CSOK gyermekvállalás esetén járó támogatások is jelentősen megemelkedtek. A szociálpolitikai kedvezmény három gyermek vállalása és új lakás vásárlása esetén 10 millió Ft-ra, a korábbi négyszeresére emelkedett, két gyermek vállalása esetén duplájára 2,6 millió Ft-ra nőtt. Az új lakások ÁFA-ja 27%-ról, 5%-ra csökkent, a személyi jövedelem adó mértéke is csökkent 1 %-kal. A CSOK támogatásnak köszönhetően a lakáshitelek felvétele jelentősen emelkedett a korábbi évekhez képest. A támogatás igénylésekor előre vállalt gyermekek száma azonban hosszútávon nem javította a termékenységi rátát (Infojegyzet 2016**). A kétgyermekes családok esetében lehetett volna termékenységösztönző hatása, azonban ez nem jelentett demográfiai fordulatot (Infojegyzet 2016).*** A Kopp Mária Intézet a

* <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/sajtoszoba/a-nemzeti-eszkozkezelolo-tarsasag-mukodese-feladatai>

** https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_36_CSOK.pdf/b24581cc-8e85-4ac6-b835-fceb3c9c943f (utoljára letöltve: 2024. 05. 20.)

*** https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_36_CSOK.pdf/b24581cc-8e85-4ac6-b835-fceb3c9c943f (utoljára letöltve: 2024. 05. 20.)

Népesedésért és a Családokért által készített felmérés alapján a CSOK-ot igénybe vevők közel 90%-ának már volt gyermeke a támogatás igénylésekor és az összes szerződés közel 35%-a olyan szerződés volt, amely újabb gyermekek vállalását rögzítette. Az összes szerződés kb. 20 %-ban egy gyermek, 13 %-ban kettő gyermek és nem egészen 1 %-ban három gyermek megszületésére tettek ígéretet a családok. (Kincs 2018) A támogatási forma tekintetében a használt ingatlan vásárlása dominál gyermekvállalás nélkül. 2019. július 1. napjától elérhető a Babaváró támogatás, amelynek feltételeit a babaváró támogatásról szóló 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Babaváró rendelet) határozza meg. A Babaváró támogatás egy szabad felhasználású ingatlan fedezet nélküli hitel, amelyhez a futamidő alatt megszületett gyermekek számától függően kamattámogatás és gyermekvállalási támogatás is kapcsolódhat. A maximálisan igényelhető összeg 10 millió forint, a futamidő minimum 5 év és legfeljebb 20 év lehet. 2020. június 13. napja óta a 2023. január 1. napjától hatályos rendelkezés szerint a kormány a babaváró hitel igénylésének határidejét meghosszabbította 2024. december 31. napjáig. A CSOK PLUSZ program egy államilag támogatott, kedvezményes hitelkonstrukció, amit gyermeket nevelő házaspárok vehetnek igénybe, a családok otthonteremtését támogató kedvezményes CSOK Plusz hitelprogramról szóló 518/2023. (XI. 30.) Korm. rendeletben meghatározott feltételek szerint.

A magyar demográfiai helyzetkép bemutatása

Hazánk népessége a KSH adatai szerint 1980-ban érte el a csúcst (10.709.000 fő), azóta folyamatosan csökken. Ennek egyik fő oka a természetes fogyás, amely leginkább az élveszületések számának folyamatos csökkenése miatt figyelhető meg.

Egy ország népességszáma akkor tekinthető fenntarthatónak, ha az ún. teljes termékenységi arányszáma (total fertility rate, TFR vagy TTA) eléri a 2,1-et (ezt nevezzük reprodukciós szintnek). Amennyiben a termékenység tartósan a reprodukciós szint alá kerül, az össznépesség csökken és öregszik. Magyarországon a teljes termékenységi arányszám 1959-ben esett 2,1 alá és utoljára 1979-ben volt 2,0. A legalacsonyabb értéket

1. táblázat: Az élve születések száma és a termékenységi arányszám változása

Év	Élveszületések száma		Termékenységi arányszám
	összesen (fő)	ezer lakosra (fő)	
1949	190 398	20,6	2,54
1959	151 194	15,2	2,09
1960	146 461	14,7	2,02
1979	160 364	15	2
2011	88 049	8,8	1,23
2020	92 338	9,5	1,56
2021	93 039	9,6	1,59
2022	88 491	9,1	1,52
2023	85 200	8,9	1,51

Forrás: KSH alapján saját szerkesztés*

* https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_zrs003b.html, https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zrs001.html

(1,23) 2011-ben mérték, azóta 2021-ben volt a legkedvezőbb (1,59)

A magyar adatokat európai kontextusba helyezve megállapítható, hogy 2023-ban az európai kontinens átlaga épp 1,5 volt.* Az Európai Unióban a 2021-es 1,53-ról 2022-re 1,46-ra csökkent a teljes termékenységi arányszám. 2022-ben a magyar adat lett a hatodik legkedvezőbb, értéke meghaladta az EU-s átlagot (Németh 2024).

A gyermekvállalás fő problémájának a közvélemény és egyes szakmai körök évtizedeken át a fiatalok lakáshoz jutási nehézségeit jelölték meg, feltehetően (legalább részben) ennek nyomán hazánkban a 2000 utáni lakáspolitikát az aktív, tudatos politikai döntések határozták meg (Lentner és szerzőtársai, 2017).

A vizsgált intézkedések elemzésével kapcsolatban nem szabad szem elől téveszteni azt a körülményt, hogy a kedvezőtlen népesedési folyamatok több évtizedes múltra tekintenek vissza, amelyben „az egyik meghatározó mozzanat a gyermeknevelésre fordított társadalmi erőforrások (család, idő, képzés, jövedelem, média stb.) átcsoportosítása volt a termelés-fogyasztás, illetve pénzeszközök felhalmozása felé” (Benda, 2020). A fenti megállapítások és a demográfiai összefüggések vizsgálatának tapasztalatai alapján megállapíthatjuk, hogy a *népességfogyás* csak tünet; *több tényező* (többek között az életmód, az életfelfogás, a környezet és a pénzügyi helyzet megváltozása) együttes hatásának eredménye (Benda, 2020; Lentner és szerzőtársai, 2017; Kapitány, 2016) A bevezetett intézkedések tényleges hatásaival kapcsolatos általános érvényű értékelést – részben az eltelt idő rövidsége, részben a támogatási feltételek folyamatos változásai és a népesedésre ható egyéb tényezők miatt – még nem lehet megalapozottan kimondani; az eddigi adatok azonban alátámasztani látszanak a KSH Népesedéspolitikai Kutatóintézete tudományos főmunkatársának 2016-os várakozásait,

2. táblázat: Egyes intézkedések és az épített lakások, valamint az élve születések számának alakulása

Intézkedés	Hatálybalépés éve	Épített lakások száma (db)		Élveszületések száma n + 2 évben (fő)
		a hatálybalépés évében (n év)	hatálybalépést követő évben (n+1 év)	
Lakáscélú kamattámogatások	2000	21 583	28 054	96 804
Lakásépítési kedvezmény (szocpol)	2001	28 054	31 511	94 647
Szja lakásszerzési kedvezmény	2003	35 543	43 913	97 496
Állami készfizető kezesség	2009	31 994	20 823	88 049
Árfolyamgát	2012	10 560	7 293	91 510
CSOK	2016	9 994	14 389	89 807
Babaváró támogatás	2019	21 127	28 208	93 039
CSOK +	2024	n.a.	n.a.	n.a.

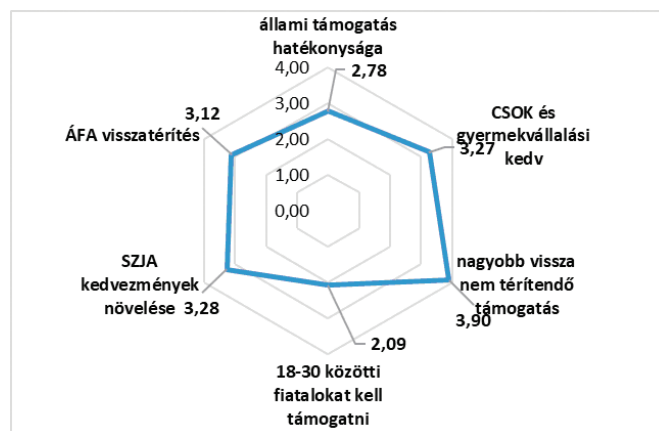
Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

* <https://www.statista.com/statistics/612074/fertility-rates-in-european-countries/>

miszerint a támogatás igénylése miatt vállalt gyerekek hosszú távon nem javítják a termékenységi adatokat. A kétgyermekes párok esetében lehet tényleges termékenységnövelő hatása, célcsoportjának korlátozott mérete miatt azonban demográfiai fordulatot nem hozhat (Kapitány 2016).

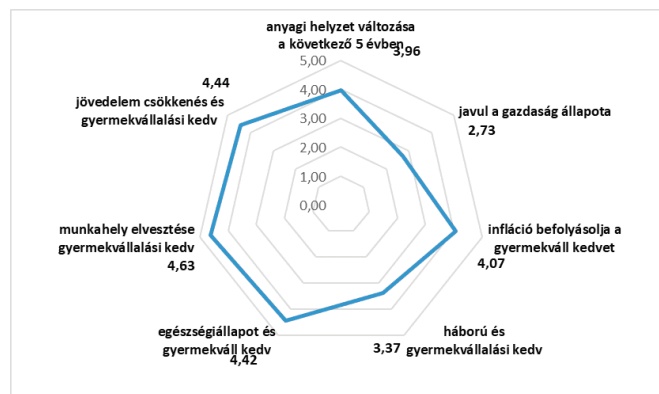
Primer kutatás adatainak elemzése

A válaszadók nemek szerinti megoszlása szerint 27 %-a férfi, 73 %-a nő. A legidősebb kitöltő 1949-ben született és a legfiatalabb 2005-ben. A válaszadók több, mint a fele rendelkezik saját lakással, saját autóval és hitellel. Munkaviszony esetében alacsonyabb a szám (kb. 37 %), de ez azzal is magyarázható, hogy akik még tanulnak, egyetemre járnak és mellette dolgoznak nem főállású munkavállalók. Megtakarítással a válaszadók közül csak kevesen (19%) rendelkeznek. Baranyai et. al (2019) a megtakarítások szerepének fontosságáról hasonló megállapításra jutottak. A foglalkozás szerinti eloszlást tekintve a legtöbben még tanulnak (41%), a versenyszférában dolgozók aránya 30% volt, illetve az állami szférában dolgozók 29%-t tették ki a válaszadóknak. A válaszadók részben értettek egyet azzal, hogy az állam hatékonyan támogatja a lakáshoz jutást Magyarországon, illetve azzal, hogy nagyobb vissza nem térítendő összegekkel kellene a családokat támogatni. A válaszadók többsége még inkább egyetért azzal, hogy a CSOK Plusz rendszere ösztönzően hat a gyermekvállalási kedvre, a 18-30 év közötti fiatalok

1. ábra: Egyes állami támogatások hatékonyságának vizsgálata a lakáshoz jutás szempontjából

Forrás: primer kutatás alapján saját szerkesztés

2. ábra: A gyermekvállalási kedvet leginkább befolyásoló tényezők

Forrás: saját szerkesztés

támogatásával és azzal, hogy az SZJA kedvezmények igénybevétele hatékonyan segítenék elő a gyermekvállalást.

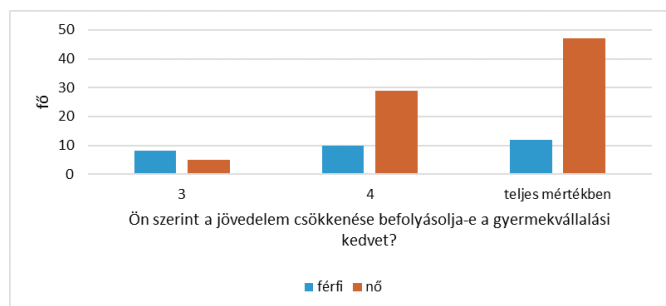
A kérdőívet kitöltők nagyobb mértékben egyetértenek azzal, hogy az elkövetkező 5 évben az anyagi helyzetük változása, a gazdaság állapotának változása, az infláció, a háború kiterjedése, az egészségi állapot romlása, a munkahely elvesztése és a jövedelem csökkenése hatással van a gyermekvállalásra, amely a 2. ábrán is jól kirajzolódik. A gyermekvállalást befolyásoló tényezők közül a munkahely elvesztése és a jövedelem csökkenése befolyásolja leginkább a gyermekvállalási hajlandóságot.

A következőkben keresztábra elemzés segítségével vizsgáltuk, hogy a férfiak és a nők minként vélekednek az alábbi állítást illetően: „Ön szerint a jövedelem csökkenése befolyásolja-e a gyermekvállalási kedvet?” A Likert skála alkalmazása során az 1-es jelentette azt, hogy a jövedelem csökkenés nem hat a gyermekvállalásra az 5-ös pedig, hogy teljes mértékben befolyásolja azt. A válaszadók közül senki nem jelölte be az 1-es számot, a kettes számot kettő fő, az Ő válaszait kivettük a későbbi vizsgálatból így az értékelhető válaszok száma 111 lett. A Pearson féle korreláció értéke 5% alatti, azaz statisztikailag igazolható kapcsolat mutatkozik a válaszadók neme és a megfogalmazott állításra adott reakció között. A nők erősebb kapcsolatot tulajdonítottak az anyagi helyzetben bekövetkező romlás és a gyermekvállalási kedv között.

3. táblázat: Chi Square és a Cramer's V értékes

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,985 ^a	2	,000
Likelihood Ratio	14,058	2	,001
Linear-by-Linear Association	10,111	1	,001
N of Valid Cases	111		
Symmetric Measures			
		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,379	,000
	Cramer's V	,379	,000
N of Valid Cases		111	

Forrás: kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

3. ábra: A jövedelemcsökkenés hatása a gyermekvállalásra a férfiak és nők válaszáinak függvényében

Forrás: kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés

KÖVETKEZTETÉSEK

Ismert tény, hogy Magyarország népessége több évtizede csökkenő tendenciát mutat. E kedvezőtlen folyamat elsődleges oka – egyezően a fejlett társadalmakban általánosan tapasztalható folyamatokkal – az alacsony születésszám és ezzel összefüggésben az alacsony termékenységi arányszám. Kutatásunkban a rendszerváltozás időszakától napjainkig nyomon követtük a fontosabb családpolitikai intézkedéseket, ezek közül is elsősorban a lakástámogatásokra fókuszálva. A teljes eszkörendszer bemutatása egyrészt meghaladná a jelen írás kereteit, másrészt a meghatározó szakirodalmi forrásokat (Lentner és szerzőtársai, 2017, Matolcsy és szerzőtársai, 2022) tanulmányozva és a bevezetett intézkedéseket látva, a gyermekvállalási kedvet erőteljesen befolyásolja a lakáshelyzet. Az eltelt időszak rövidege, a támogatási feltételek folyamatos változása és egyéb körülmények hatásai okán messzemenő következtetéseket még nem lehet levonni, de a bemutatott jelenségek egybevágnak az elemzett szakirodalmi források (pl. Kapitány 2016.) várakozásaival, amelyek azt prognosztizálták, hogy a születésszámok időleges növekedése után a kedvezőtlen folyamatok folytatódása várható.

A szekunder források mellett primer kérdőíves kutatást végeztünk az egyes bevezetett intézkedések megítéléséről, valamint a gyermekvállalási kedvet befolyásoló tényezőkről. A kapott eredmények azt mutatták, hogy a háború vagy gazdasági helyzet javulása általában másodlagos tényezők a gyermekvállalási kedv szempontjából, míg a munkahelyi stabilitás és a kiszámítható jövedelem dominánsnak bizonyultak, ehhez képest az állami támogatások mértéke a középmezőnyben található faktor. Ami a hipotéziseket illeti: az első hipotézis mely az állami támogatások növelésének fontosságát hangsúlyozta, annyiban igazolható, hogy amennyiben ezen támogatások képesek az egyén szubjektív biztonságérzetét növelni, akkor fontos szerepük lehet a gyermekvállalási hajlandóság növelése szempontjából. A második hipotézis, miszerint a növekvő támogatások jelentős születésszám emelkedést fognak kiváltani, a demográfiai adatok tekintetben csak részben igazolódott nevezetesen a 2020–2021 évek vonatkozásában.

A kutatások alapján megállapítható, hogy a kívánt demográfiai fordulat eléréséhez további eszközök mozgósítására van szükség. A pénzügyi jellegű ösztönzők mellett a pénzügyi tudatosság növelése (Kovács et al., 2021), az egyéni biztonságérzet Zéman et al., (2021), a stabilitás növelése, valamint a családbarát légkör, társadalmi attitűd erősítése is elengedhetetlen.

IRODALMI FELDOLGOZÁS

- BARANYAI, ZSOLT – CSERNÁK, JÓZSEF – HUZDIK, KATALIN – SZÉLES, ZSUZSANNA. (2019): Lakossági megtakarítások és befolyásoló tényezői: Empirikus kutatások tapasztalatai Budapest, Magyarország : Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatási Továbbképzési Intézet (2019) , 56 p. ISBN: 9789634981121
- BENDA, JÓZSEF (2020): Szkülla és Kharübdisz között – Paradigmaváltás a népességpolitikában. In: Banyár József és Németh György (szerk.): Nyugdíj és gyermekvállalás 2.0. Nyugdíjreform elképzelések. Konferenciakötet. Gondolat Kiadó, Budapest, 2020. pp. 183-193.
- CSERMÁK, KÁROLY (2011): Quo vadis, magyar lakáspolitiká? Polgári Szemle 2011/1. pp. 43–62.
- FARKAS, JÁNOS – HEGEDŰS, JÓZSEF – SZÉKELY, GÁBOR-NÉ (2004): Lakáshelyzet, lakástámogatások, 1999–2003. In:

- Társadalmi riport 2004, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 176–192.
- GÁBOS, ANDRÁS (2000): Családok helyzete és családtámogatások a kilencvenes években. In: Társadalmi riport 2000, Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.). Budapest: TÁRKI, Pp. 99–122.
- HEGEDŰS, JÓZSEF – VÁRHEGYI, ÉVA (1999): A lakásfinanszírozás válsága a kilencvenes években. *Közgazdasági Szemle*, XLVI. évf., 1999. február pp. 101–120.
- HEGEDŰS, JÓZSEF (2010): Lakáspolitikai és társadalmi kirekesztődés – az elmúlt 20 év lakáspolitikai tanulságai. http://www.hajlektalanokert.hu/dokumentumok/tanulmanyok/ki-rekesztes_HJ_eloadas091122.pdf
- HORVÁTHNÉ, KÖKÉNY ANNAMÁRIA – MÁTÓ, NETTA (2011): Állami részvétel az otthonteremtésben. *Economica* 2011/11. pp. 44–56.
- KAPITÁNY, BALÁZS (2016) (szerk.): Lakáshelyzet és gyermekvállalás: fontos, de nem a legfontosabb. A CSOK termékenységi hatásairól, KORFA Népesedési Hírlevél, 2016/1. <https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/korfa/article/view/2652/2507> (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- KOVÁCS, ZOLTÁN – DUNAY, ANNA – VINOGRADOV, SZERGEJ – NAGY, KATALIN – ILLÉS, BÁLINT CSABA (2021): Végzős középiskolások pénzügyi kultúrával és öngondoskodással kapcsolatos ismeretei Magyarországon. *Gazdaság és Társadalom*, 14(3–4), 123–150. <https://doi.org/10.21637/GT.2021.3-4.07>
- LAKNER, ZOLTÁN (2003): Versengő célok, versengő elvek. Lakáspolitikai és politikai motivációk 1990–2003. *Esély*, 2003/6. pp. 73–101.
- LENTNER, CSABA. – NOVOSZÁTH, PÉTER – SÁGI, JUDIT (2017): A magyar családpolitika és a születésszám alakulásának egyes kiemelt területei demográfiai, szociológiai és állampénzügyi vetületben, nemzetközi kitekintéssel. *Magyar Közigazgatás*, 2017/4. pp. 106–133.
- MATOLCSY, GYÖRGY – KANDRÁCS, CSABA – PATAI, MIHÁLY – VIRÁG, BARNABÁS (szerk.) (2022): Fenntartható egyensúly és felzárkózás 144 pontja. MNB vitairat.
- NÉMETH, VIKTÓRIA (2024): A magyar születési ráta az EU élmezőnyében. *Oeconomus.hu*, 2024.03.19. <https://www.oeconomus.hu/oecogram/a-magyar-szuletési-rata-az-eu-elmezonyeben/> (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- SAJTOS, LÁSZLÓ – MITEV, ARIEL (2007): SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv. Alinea, Budapest, 2007.
- ZÉMAN, ZOLTÁN – KÁLMÁN, BOTOND – BÁRCZI, JUDIT (2021): Trends of Standard of Living Preferences of Economics University Students as a Result of the Economic Crisis. *Economic Annals-XXI* 190. 5-6 (2) pp. 181-195. <https://doi.org/10.21003/ea.V190-17>
2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről
2014. évi LXXVII. törvény az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről
2018. évi LXIII. törvény a lakástakarékpénztárakról szóló 1996. évi CXIII. törvény módosításáról
- 106/1988. (XII. 26.) MT rendelet a lakáscélú támogatásokról
- 1/2000. (I. 14.) Korm. rendelet a lakáscélú támogatásokról szóló 106/1988. (XII. 26.) MT rendelet módosításáról
- 12/2001. (I. 31.) Korm. rendelet a lakáscélú állami támogatásokról
- 229/2002. (XI. 7.) Korm. rendelet a lakáscélú állami támogatásokról szóló 12/2001. (I. 31.) Korm. rendelet módosításáról
- 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet az új lakások építéséhez, vásárlásához kapcsolódó lakáscélú támogatásról
- 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet a használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről
- 3/200544/2019. (III. 12.) Korm. rendelet a babaváró támogatásról
- 518/2023. (XI. 30.) Korm. rendelet a családok otthonteremtését támogató kedvezményes CSOK Plusz hitelprogramról
- Internetes források**
- Infojegyzet (2016) https://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_36_CSOK.pdf/b24581cc-8e85-4ac6-b835-fceb3c9c943f (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- Kincs (2018) <https://www.koppmariaintezet.hu/docs/CSOK-ban%20r%C3%A9szes%C3%BC1%C5%91%20csal%C3%A1dok%20demogr%C3%A1fiái%20jellemz%C5%91i%20KINCS180930.pdf> (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- 22.1.1.1. A népesség, népmozgalom főbb mutatói (ksh.hu) (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- 22.1.1.6. Élve születések és teljes termékenységi arányszám (ksh.hu) (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- STADAT – 6.2.3.10. Az épített lakások évkezdettől kumulált adatai megye és régió szerint (https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_zrs003b.html) (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- STADAT – 2.3. Lakás- és üdülőépítés (1960–) (https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_zrs001.html) (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- STADAT – 1.1. Népesség, népmozgalom (1900–) (ksh.hu) (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- <https://www.statista.com/statistics/612074/fertility-rates-in-european-countries/> (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- A Nemzeti Eszközkezelő Társaság működése, feladatai (mnb.hu) <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/sajtoszoba/a-nemzeti-eszkozkezelő-társaság-mukodese-feladatai> (utoljára ellenőrizve: 2024. május 20.)
- The Universal Declaration of Human Rights, <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version> letöltve 2024. 07. 04.

Jogsabályok

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
1996. évi CXIII. törvény a lakástakarékpénztárakról